

Chapter 32

Community of Practice in Uralic Studies (COPIUS), www.copius.eu

Introduction to Mari

Jeremy Bradley, jeremy.moss.bradley@univie.ac.at

Last updated 23 January 2022

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Grammar

1. Descriptive words

Комбо-влак <u>кигик-когок</u> кычкырен чонештен кайышт.	The geese flew off, going honk-honk.
Күсле <u>кылтин-кылтин</u> шокта.	Someone is strumming a gusli. (lit. The gusli is going <i>кылтин-кылтин</i> .)
Изи меранг <u>йырт-юрт</u> төршталтыш да писын кудал кайыш.	The bunny went hippity hop, and ran off quickly.
Шүдыр-влак чыл-чыл йўлат.	The stars are shining, twinkle-twinkle.
Лышташ-влак мардеж пуалме дене <u>лыж-лыж</u> тарванат.	The leaves are rustling in the wind. (lit. The leaves are moving <i>лыж-лыж</i> with the blowing of the wind.)
Тудын түрвыжө <u>лыб-лыб</u> лийын кайыш.	His/her lips shivered. (Lit. His/her lips went <i>лыб-лыб</i> .)

1. Descriptive words

Mari-English Dictionary

[Reset](#) | [Instructions](#) | [Morphological Analyzer](#)

<input style="width: 90%;" type="text" value="{descriptive}"/> <input style="width: 10%;" type="button" value="Search"/>	☐ Mari → English	☐ Mari ← English	☒ Mari ⇄ English
Search:	☐ Whole Words	☒ All Matches	☒ Search Subentries
Stress, Palatalness:	☒ Extra Characters (*, ')	☐ Bold/Italics	☐ Do Not Annotate
Orthography:	☒ Cyrillic	☐ UPA	☐ IPA
Ordering:	☒ Alphabetical	☐ Reverse	

а б в г д е ё ж з и й к л м н о п р с т у ў ф х ц ч ш щ ъ ы ь э ю я

Multiple entries found:

апчи	крок	псльоп	чийык-чийык
бах	кроп	птлоч	чик-чирик
брдон	крёк-крёк	пужик-пужик	чинь
брдўн	крўп	пук	чин-чон
брльоп	куак	пулдыр-пулдыр	чиок-чиок
буж	кудыр [2]	пулт	чип-чип
буль-буль	кудыр-годыр	пуль	чияк-чияк
бун	кукареку-ку-у	пульдыр	чодыр
бух	ку-кук	пульт [2]	чож
-	куньыд-куньыд	пулт-пульдырик	чок-чок

2. Necessitive construction -шаш уло/уке

Эше ик серышым <u>возышашем уло.</u>	I have one more letter to write.
Гуляш кайымешкет, урокым <u>ыштышашет уло.</u>	You shouldn't be going on a walk, you have homework to do.
<u>Ойлышашда уло</u> гын, ойлыза.	If you've got something to say, say it.
Таче каныш кече: н'игушко <u>кайышашем уке.</u>	It's my day off, I don't have to go anywhere.
Тиде пий деч <u>лүдшаш уке:</u> тудо пеш поро.	There's no need to be afraid of this dog, he's very tame.
Муро, муро: тыште н'игö деч <u>вожылшашет уке.</u>	Sing, sing, there's nobody here you have to be shy in front of.

3. Noun derivation

- a) Agent nouns
- b) Purposive nouns
- c) Collective nouns
- d) Quality nouns
- e) Action nouns
- f) Resultative nouns
- g) Privative nouns

3. Noun derivation

a) Agent nouns

a1) -зЕ

паша	work		worker
ече	ski		skier
сонар	hunt		hunter
кол	fish		fisher

ургаш (-ем)	to sew		tailor
түрлаш (-ем)	to embroider		embroiderer
шымлаш (-ем)	to research		researcher

3. Noun derivation

a) Agent nouns

a1) -зЕ

паша	work	пашазе	worker
ече	ski	ечызе	skier
сонар	hunt	сонарзе	hunter
кол	fish	колызо	fisher

ургаш (-ем)	to sew	ургызо	tailor
түрлаш (-ем)	to embroider	түрлызö	embroiderer
шымлаш (-ем)	to research	шымлызе	researcher

3. Noun derivation

a) Agent nouns

a2) -чЕ

ШОЯ	lie		liar
СОМЫЛ	work, activity		hard worker
КҮТӱ	herd		shepherd
КЕВЫТ	shop, store		seller, vendor

3. Noun derivation

a) Agent nouns

a2) -чЕ

ШОЯ	lie	ШОЯЧЕ	liar
СОМЫЛ	work, activity	СОМЫЛЧО	hard worker
КҮТӱ	herd	КҮТӱчӧ	shepherd
КЕВЫТ	shop, store	КЕВЫТЧЕ	seller, vendor

3. Noun derivation

a) Agent nouns

[a3) -шE > Conversion]

3. Noun derivation

b) Purposive nouns

b1) -лык

шинча	eye		glasses
нер	nose, snout		muzzle

b2) -аш

йол	leg, foot		trousers
парня	finger		thimble

3. Noun derivation

b) Purposive nouns

b1) -лык

шинча	eye	шинчалык	glasses
нер	nose, snout	нерлык	muzzle

b2) -аш

йол	leg, foot	йолаш	trousers
парня	finger	парняш	thimble

3. Noun derivation

c) Collective nouns

c1) -ep

кож	fir		fir grove
куэ	birch		birch wood/ forest
укш	branch		brushwood

мут	word		dictionary
тыгыде	small, fine		bushes
тошто	old		museum

3. Noun derivation

c) Collective nouns

c1) -ep

кож	fir	кожер	fir grove
куэ	birch	куэр	birch wood/ forest
укш	branch	укшер	brushwood

мут	word	мутер	dictionary
тыгыде	small, fine	тыгыдер	bushes
тошто	old	тоштер	museum

3. Noun derivation

d) Quality nouns

d1) -лык

поян	rich		riches, wealth
таза	healthy		health
пашадыме	unemployed		unemployment

d2) -т

кужу	long		length
күжгө	thick		thickness, width
кугу	big		size

3. Noun derivation

d) Quality nouns

d1) -лык

поян	rich	поянлык	riches, wealth
таза	healthy	тазалык	health
пашадыме	unemployed	пашадымылык	unemployment

d2) -т

кужу	long	кужыт	length
күжгө	thick	күжгыт	thickness, width
кугу	big	кугыт	size

3. Noun derivation

e) Action nouns

e1) -маш

куржаш (-ам)	to run		running, race
илаш (-ем)	to live		living, life

3. Noun derivation

e) Action nouns

e1) -маш

куржаш (-ам)	to run	куржмаш	running, race
илаш (-ем)	to live	илымаш	living, life

3. Noun derivation

f) Resultative nouns

f1) -ш

йодаш (-ам)	to ask		question
модаш (-ам)	to play		game; toy
пеледаш (-ам)	to bloom		flower
кочкаш (-ам)	to eat		food

f2) -тыш

кокыраш (-ем)	to cough		cough
авыраш (-ем)	to surround		barrier

3. Noun derivation

f) Resultative nouns

f1) -ш

йодаш (-ам)	to ask	йодыш	question
модаш (-ам)	to play	модыш	game; toy
пеледаш (-ам)	to bloom	пеледыш	flower
кочкаш (-ам)	to eat	кочкыш	food

f2) -тыш

кокыраш (-ем)	to cough	кокыртыш	cough
авыраш (-ем)	to surround	авыртыш	barrier

3. Noun derivation

g) Privative nouns

g1) -дымаш

керташ (-ам)	to be able to		inability
лияш (-ям)	to be, to become		impossibility, absence
палаш (-ем)	to know		ignorance
ситаш (-ем)	to suffice		insufficiency

3. Noun derivation

g) Privative nouns

g1) -дымаш

керташ (-ам)	to be able to	кертдымаш	inability
лияш (-ям)	to be, to become	лийдымаш	impossibility, absence
палаш (-ем)	to know	палыдымаш	ignorance
ситаш (-ем)	to suffice	ситыдымаш	insufficiency

4. Long forms of postpositions

Short form	Long form	Meaning
гыч	гычын	out of, from
деч	дечын	from, of
гоч	гочын	through
верч	верчын	for; due to

Words and word usage

1. кажне, еда ‘each, every’

кажне кечын ~ кече еда	every day
кажне шыжым ~ шыже еда	every fall
кажне пörтыштö ~ пört еда	in every house
кажне пörтыш(кö) ~ пört еда	to every house

1. кажне, еда 'each, every'

Кажне шуматкечын ме бассейныш коштына.	We go to the pool every Saturday.
Тиде арнян школ еда тергыше комиссий кошташ тўналеш.	An inspection committee will visit all the schools this week.
У ий гоным Йўштө Кугыза <u>кажне</u> йочасадыш миен пура.	Grandfather Frost visits every kindergarten at New Year's.

1. кажне, еда 'each, every'

Кажне <u>кокымшо йоча</u> тиде чер дене орланен.	Every second child suffered from this disease.
Кыдалсолаште <u>кажне кокымшо</u> пörтыштö палыме ег шочын.	A famous person was born in every second house in Kydalsola.
Автобус Озаныш <u>кок шагат еда</u> коштеш.	There's a bus to Kazan every two hours.

2. Phrases with шӱм ‘heart’, чон ‘soul’

шӱмым тарваташ (-ем) чоным тарваташ (-ем)	to touch someone, to move someone (lit. to move someone’s heart/soul)
шӱмым ырыкташ (-ем) чоным ырыкташ (-ем)	to warm someone’s heart
шӱмым куандараш (-ем) чоным куандараш (-ем)	to warm someone’s heart (lit. to gladden the heart/soul)
шӱмеш пышташ (-ем) чонеш пышташ (-ем)	to take something to heart (lit. to put something in one’s heart/soul)
шӱмеш пернаш (-ем) чонеш пернаш (-ем)	to touch someone, to move someone (lit. to strike against someone’s heart/soul)
поро шӱман поро чонан	good-hearted, good-spirited
уло шӱм дене уло чон дене	with all one’s heart
Шӱмжӧ коршта. Чонжо коршта.	(S)he is sick at heart. (lit. His/her heart/soul hurts.)
Шӱмжӧ йӱла. Чонжо йӱла.	(S)he is worried/troubled. (lit. His/her heart/soul is burning.)

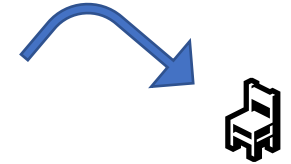
2. Phrases with шӱм ‘heart’, чон ‘soul’

шӱм-чоным почын пуаш (-эм)	to open one's heart, to bare one's soul
уло шӱм-чон дене куанаш (-ем)	to be glad from the bottom of one's heart

3. Auxiliary constructions

а) шинчаш (-ам) 'to sit down'

Коваштем кечыште <u>йошкарген шинче</u> .	My skin went red in the sun.
Ик ий жапыште Метри пеш <u>шонгем шинчын</u> .	Over the course of one year, Metri grew quite old.
Тиде верыште ондак н'имат лийын огыл, а кызыт изи ер <u>лийын шинчын</u> .	There was nothing at all at this place earlier; now, a small lake has formed.

3. Auxiliary constructions

b) шинчаш (-ем) 'to sit'

Тиде экзаменлан кок арня <u>тунем шинченам.</u>	I studied two weeks for this exam.
Кунам толат? Тыйым мыняр <u>вучен шинчаш</u> лиеш?	When are you coming? How much longer do I have to wait?
Тыште молан вүд <u>йоген шинча</u> ? Кө краным петыраш монден?	Why is there water flowing here? Who forgot to turn off the faucet?

3. Auxiliary constructions

с) шуаш (-ам) 'to arrive, to reach'

Мыйым ида вучо: пробкышто шогем, кунам <u>толын шуам</u> , ом пале.	Don't wait for me. I'm stuck in a traffic jam; I don't know when I'll get there.
У илыме верлан ынде <u>тунем шуынат</u> мо?	Have you gotten used to your new place?
Тудо тиде кече марте <u>илен шуын огыл</u> .	(S)he did not live to see this day.

Text

Театр

Күлеш мо мемнан жапыште театр? Вет кызыт калык мӱнгыштӧ шинчен, кинонат, концертымат, спектакльымат ончен кертеш. Телевизор пелен шинчат да, кын'елде, икмыняр шагат коклаште мом гына от уж! Ик передаче весым алмашта, классике почеш рок музук йонга, ал'е теве онай спектакль кая.

Туге гынат, сезон почылтмеке, кас еда шуко ет театрышке пайремыш кайымыла вашка. Марий театр шукертсек мемнан чоным куандара да ончышо-влаклан кажне ийын у спектакльым шында.

Таче премьер: Н. Игнатьевын «Савик» лӱман романже почеш у спектакльым ямдылыме. Елу ден Серге тачысе премьерлан ончылгоч билетым налыныт. Уке гынже театрыш логалынат от керт. Теве кызытат театр ончылно уто билетым кычалше-влак мӱнгеш-оныш куржталыт. Пиаланже вара, куанен, театрыш пура.

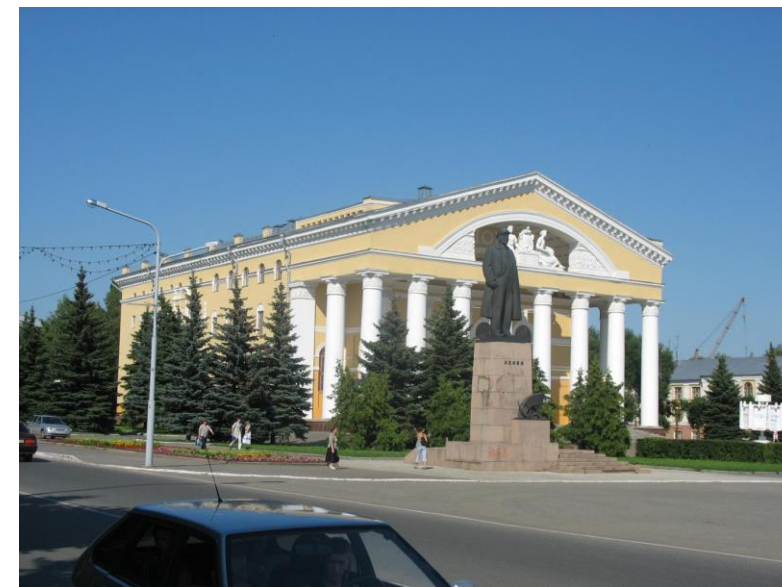
Фойеште калык мӱкшла ызга. Ен-влак, кумыл нӱлтын, икте-весешт дене вычече мутланат, мыскарам колтат, воштылыт. Чыланат сылне вургемым чиеныт. Марий тувырым чийыше-влакат шинчаш пернат. Йынгыр йӱк спектакль тӱналме нерген шижтарыш. Елу ден Серге программим налыч да залыш пурышт. Нунын верышт партерыште, луымшо радамыште.

Залыште шып лие, пӱрдыш кок могырыш ийын кайыш, спектакль тӱнал'е. Ончышо-влак спектакльым шӱлышым лукде ончат. Коклан ончышо-влакын шӱмышт кӱэмалтеш, южгунамже нуно вучыдымын воштыл колтат.

Спектакль пытымеке, уло калык, кын'ел шогалын, рӱжге совым кырен, артист-влакым саламлен, сценыш режиссёрым, сӱретчым да композиторым ӱжын. Тыгайжым, вигак каласаш күлеш, чылаж годым от уж.

Калыкмут

Моторлык кас марте, порылык ӱмыр мучко.

Exercises

16.

www.youtube.com/watch?v=LNNYOJeUA3w

90 ий. **Тиде шуко ал'е шагал?** Иканаште каласашыжат огеш лий. Мутлан, тыгай ийготыш шушо айдемым ужна гын, мутат уке, öрына, кугешнена да тудын секретшым пален налаш тыршена. Но шукуж годым айдеме тиде ийгот марте илен огеш шу, тудын үмыржö кўрылтеш. А теве Шкетан лүмеш Марий кугыжаныш драме театр нерген тидым каласаш огеш лий. Тений ноябрьште тудо шке 90 ияш лүмгечыжым палемдаш тўналеш. Театрын илыме кумымыштыжо сценыште шуко палыме да пагалыме режиссёр ден артист-влак пашам ыштеныт. Чаманаш логалеш, южыжо тиде куанле жап марте илен шуын огыл. Тачысе кече гычын «Марий Эл ТВ-н» эфирыштыже у программе пашам ышташ тўналеш – «Шкетан гыч тўналын».

Шкетан лүмеш Марий кугыжаныш драме театрыште у тургым 16-шо октябрьште тўналеш. Тудым Шкетанын «Ачийжат, авийжат» пьесыже почеш шындыме спектакль дене почыт. Каласыман, ты произведенийым 1919-ше ийыштак возымо. Тудым кызыт ме марий классиклан шотлена. 1923-шо ийыште ты пьесе почеш спектакльым икымше гана тудын авторжо шкеак шынден. Вара тудым тўрлö ийлаште режиссёр-влак Кузьминых, Иванов, Василий Пектеев шынденыт. Пытартыш постановко деч вара, лу ий эртымеке, тудым режиссёр Олег Иркабаев угыч сценыш луктын.